

نقش ماهواره در توسعه فرهنگی زنان روستایی در ایران

تهیه: مصطفی صفرزاده

با راهنمایی دکتر منتظر قائم

طرح مساله

شبکه‌های ماهواره‌ای چه تاثیری بر توسعه فرهنگی زنان روستایی در کشورهای در حال توسعه می‌گذارند؟ این تاثیر در کشوری با خصوصیات ایران چگونه خواهد بود؟

مقدمه

- شبکه‌های ماهواره‌ای با تعداد بالا و محتوای متنوعی که دارند، تبدیل به یک مسئله مهم فرهنگی برای کشورهای در حال توسعه به خصوص ایران شده‌اند
- اصولاً هر وسیله و تکنولوژی‌ای هم دارای ویژگی‌های مثبت است و هم دارای ویژگی‌های منفی و بنا بر شرایط مختلف و نحوه استفاده از آن و استفاده‌کنندگان می‌تواند جنبه‌های مثبت و منفی نسبت به هم برتری یابند. این وسیله دارای تاثیرات مثبتی از قبیل قوت‌بخشی و رهاسازی مخاطبان از پرده‌های فهم، افزایش سعه‌صدر و ظرفیت افراد، افزایش علم و تجربه، آشنایی با فرهنگ‌های مختلف و ... هستند. در کنار این موارد، برای مخاطبان کشورهای در حال توسعه مضراتی از قبیل توهم توسعه‌یافتگی، درگیر شدن با ظواهر و غفلت از محتوا، سطحی‌نگری، دنیاطلبی و لذت‌جویی، از خود بیگانگی و ... را هم به همراه دارد.
- در دهه اخیر با توجه به گسترش نفوذ وسایل ارتباط جمعی و افزایش تعداد شبکه‌های تلویزیونی و همچنین ایجاد نیاز نسبت به لزوم استفاده از این وسایل و همچنین ضعف سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران از نظر تنوع، محتوا و تکنولوژی، ضریب نفوذ ماهواره در کشور افزایش قابل توجهی پیدا کرده است. طبق آمار یک پژوهش حداقل ۶۰ درصد مردم ایران به ماهواره دسترسی دارند. (سازمان خبری فناوری اطلاعات و ارتباطات، فروردین ۱۳۹۲) این در حالی است که خرید و فروش و استفاده از ماهواره در ایران ممنوع است.

مفاهیم

- ۱. توسعه: توسعه سیری است که متضمن بهبود مداوم همه عرصه‌های زندگی انسانی، اعم از مادی و معنوی، و نیز بنیان‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی باشد و انسان در این سیر به حیاتی با عزت نفس و اتکا به خود همراه با گسترش دایره انتخاب در محدوده پذیرفته شده دست یابد.
- هدف از توسعه رفع نیازهای انسان است: نیازهای زیستی و فیزیولوژیکی، نیازهای روانی نیازهای اجتماعی (سیف الهی، ۱۳۸۱، ص ۴۱)
- ۲. فرهنگ: عبارت فرهنگ در بُعد عمومی نشأت گرفته از همان اندیشه تایلر است که « فرهنگ را مجموعه ای از توانایی‌ها، شناخت، باورها، اشیاء، فنون، هنرها و قوانین می دانند که هر انسانی از جامعه ای که در آن عضو است، دریافت می کند.» (فکوهی، ۱۳۷۹: ۲۴۵)
- توسعه فرهنگی: توسعه فرهنگی را می توان فرآیند ارتقاء شئون گوناگون فرهنگ جامعه در راستای اهداف مطلوب دانست که زمینه ساز رشد و تعالی انسانها خواهد شد. در اینجا منظور از شئون گوناگون فرهنگ، نگرش‌ها، ارزش‌ها، هنجارها، قوانین، آداب و رسوم می باشد. (تابش، ۱۳۸۸)

ماهواره و ویژگی‌های آن

- ۱. گستردگی تعداد و محتوای شبکه‌ها: در کل جهان ۳۰۰ ماهواره تلویزیونی فعال است که از این تعداد ۱۱۶ ماهواره فضای ایران را پوشش می‌دهند. شبکه‌های فارسی‌زبان که فقط برای فارسی‌زبانان و خصوصاً ایرانی‌ها برنامه تولید و پخش می‌کنند، هم‌اینک به بیش از ۱۶۰ کانال رسیده است. (روزنامه جوان، ۱۶/۴/۱۳۹۳)
- ۲. حضور فرهنگ‌های مختلف: در شبکه‌های ماهواره‌ای برنامه‌ها برای فرهنگ جامعه یا گروهی خاص ساخته شده و در دسترس عموم قرار می‌گیرند. هیچ هشدار یا اطلاعیه‌ای مبنی بر این‌که این شبکه‌ها چه خصوصیات فرهنگی را مورد ستایش قرار می‌دهند و با چه فرهنگ‌هایی متضاد هستند وجود ندارد و تمام این شبکه‌ها داعیه عمومی بودن دارند.
- ۳. جذابیت ظاهری بالای برنامه‌ها: برنامه‌های ماهواره‌ای دارای آخرین تکنولوژی ساخت برنامه هستند و از بالاترین جلوه‌ها برای جذب مخاطب استفاده می‌کنند. کانال‌های ماهواره‌ای سعی در ارضای حس زیبای شناختی افراد و مخاطبان‌شان دارند. دیدن چهره‌های مشهورترین هنرمندان جهانی، استفاده بهینه از رنگ‌ها و دکوراسیون‌ها در ساخت برنامه‌های مختلف، در حالی که برنامه‌های تلویزیون‌های داخلی بیشتر از کلیشه‌ها بهره می‌گیرند.

ماهواره و ویژگی‌های آن (ادامه)

- ۴. هدایت یک‌طرفه برنامه‌ها: در حال توسعه است. در حالی که از نظر تکنیک کشورهای توسعه‌یافته در سطح بالاتری قرار دارند، از نظر تعداد هم تعداد کانال‌هایی که از کشورهای توسعه‌یافته و غربی هدایت می‌شود با کانال‌هایی که از طرف کشورهای جهان سوم هدایت می‌شود قابل مقایسه نیست. همچنین از نظر درآمد و بودجه هم این کشورها و شبکه‌هایشان باهم قابل رقابت نیستند.
- ۵. اقتصاد، سیاست: غالب این شبکه‌ها دو هدف بیشتر ندارند یا برای اهداف سیاسی تاسیس شده و فعالیت می‌کنند، مثل شبکه **BBC** یا شبکه **PRESS TV**. در این میان بسیاری از شبکه‌ها هم هستند که مشخص کردن اهداف سیاسی پشت‌پرده آن‌ها به آسانی امکان‌پذیر نیست و غالباً در پوشش برنامه‌های فرهنگی این اهداف را دنبال می‌کنند. هدف دیگر این شبکه‌ها سودآوری و مسائل اقتصادی است. هرکدام از این اهداف با خود ملزوماتی دارد که باعث می‌شود حالت ایدئولوژی به‌خود بگیرند و در مواقع حساس برخی از موازین دیگر این شبکه‌ها توسط آن‌ها نادیده گرفته شود.

ماهواره و توسعه فرهنگی زنان روستایی در ایران

- الف) نقش مثبت: برای کشوری مثل ایران که دارای شرایط خاص فرهنگی و تفاوت گسترده فرهنگی است، هر وسیله ارتباط جمعی توده‌ای اهمیت بالایی دارد. این وسایل که هم دارای فرصت و هم تهدید هستند، در این کشورها زمانی دارای نقش مثبت خواهند بود که توسط افراد آزاداندیش مورد استفاده قرار می‌گیرند. افرادی که در استفاده از این وسایل منافع و حب و بغض‌ها را کنار گذاشته و برای سعادت واقعی تلاش می‌کنند و در این گفته خود صادق هستند.

۱- رویارویی با نقش‌های تجربه نشده

۲- آموزش‌های لازم در دسترس

۳- دیدن اتفاقات گوناگون و بالا رفتن صبر و سعه صدر

۴- افزایش افق دید

۵- جامع‌نگری و دوری از ساده‌اندیشی

۶- کمک به فرآیند قدرت‌بخشی

ماهواره و توسعه فرهنگی زنان روستایی در ایران (ادامه)

- (ب) نقش منفی: نقش‌های منفی ماهواره برای کشور ایران که از نظر فرهنگی دارای قدمتی طولانی و کهن دارد و مردم آن صبغهای مذهبی و دینی دارند، به خصوص پس از انقلاب اسلامی با اهداف سیاسی، معرض تهاجمات زیادی قرار گرفت، پررنگ‌تر است.

۱- پنداشت خودتوسعه‌یافتگی

۲. پذیرش بومی نشده فرهنگ‌های دیگر

۳- گم شدن محتوا در بین جذابیت‌های ظاهری

۴- کم‌ارزش شدن هویت و فرهنگ بومی و ملی

۵- افزایش راحت طلبی و دوری از کار و تلاش

۶- احساس سرخوردگی

۷- ترویج هوس‌خواهی و دنیاطلبی (بی‌خانی، ۱۳۹۱)

۸- سطحی شدن

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

- با توجه به مطالب گفته شده، ماهواره در کل برای زنان روستایی در کشوری مثل ایران مفید نیست و باعث توسعه‌یافتگی آن‌ها از نظر فرهنگی نمی‌شود؛ زیرا مواردی که به عنوان نقش مثبت ماهواره‌ها ذکر شد، اکثراً برای افرادی است که کاملاً با این وسیله و کارکرد آن آشنا هستند و تحت تاثیر آن قرار نمی‌گیرند و اصطلاحاً جو زده نمی‌شوند.
- اما در مورد نقش منفی ماهواره که ذکر شد تقریباً تمام آن‌ها یا عمومی هستند و یا اینکه مخصوص جوامع توسعه‌نیافته و افرادی که از این وسیله کمتر استفاه کرده‌اند، است.